

УДК 338.23

В. В. Силкін,
здобувач кафедри міжнародної економіки, Кримський економічний інститут
ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”

ЕКОНОМІЧНІ ЗРУШЕННЯ У РОЗВИТКУ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті дано оцінку галузевим зрушенням у розвитку паливно-енергетичного комплексу регіонів України. Досліджено роль та значення паливно-енергетичного комплексу у формуванні валового внутрішнього продукту на національному та регіональному рівнях. Автором встановлені залежні галузі економіки регіонів країни, які характеризуються високою енергомісткістю та тепломісткістю. Виявлено тенденції обсягів видобутку паливно-енергетичних ресурсів за регіонами країни та обсягів реалізації продукції ПЕК України.

The sectoral shifts in the development of fuel and energy complex of Ukraine's regions are assessed in the article. The role and importance of the fuel and energy complex in the formation of gross domestic product at the national and regional levels are investigated. The author established dependent industries of the regional economies, that are characterized by high energy and heat consumption. The trends in production volumes of fuel and energy resources and the trends in sales volumes of fuel and energy products are revealed by the regions of Ukraine.

Ключові слова: паливно-енергетичний комплекс (ПЕК), паливно-енергетичні ресурси, валовий внутрішній продукт, валовий регіональний продукт, галузева структура господарства регіону, базові галузі, енергомісткість виробництва, економічні зрушення, структурні зрушення.

Key words: fuel and energy complex (FEC), fuel and energy resources, gross domestic product, gross regional product, sectoral structure of the regional economy, basic industries, energy intensity of production, economic shifts, structural shifts.

ВСТУП

Діагностика стану та розвитку паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) регіонів України передбачає здійснення дослідження основних показників діяльності ПЕК з метою виявлення місця ПЕК у загальній структурі національного господарства країни, ролі та значення окремих його галузей, що вимагає встановлення його сучасної структури за основними макроекономічними показниками розвитку, зокрема за валовим регіональним продуктом, обсягами виробництва та реалізації продукції ПЕК регіонів країни. Такий підхід дозволяє виявити економічні зрушення у розвитку ПЕК регіонів країни.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою статті є встановлення економічних зрушень у розвитку паливно-енергетичного комплексу регіонів України. Задля досягнення означеної мети необхідно вирішити такі завдання:

— встановити роль та значення промисловості регіонів країни та галузей паливно-енергетичного комплексу, зокрема у формуванні валового внутрішнього продукту на регіональному рівні;

— виявити енергомісткі галузі економіки регіонів країни, для розвитку яких галузі паливно-енергетичного комплексу виступають у ролі базових;

— дослідити тенденції обсягів видобутку паливно-енергетичних ресурсів та реалізації продуктів паливно-

енергетичного комплексу країни, встановивши структурні зрушення за її регіонами.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Дослідження стану та розвитку ПЕК регіонів країни задля виявлення суттєвих економічних зрушень є можливим тільки у часі та просторі. Доцільним є встановлення тих регіонів країни, для яких окремі галузі ПЕК виступають у ролі галузей спеціалізації (основних, первинних), а також тих, для яких ці галузі є вторинними для регіонального розвитку.

Виявлення основних тенденцій розвитку ПЕК за основними регіонами України дозволить встановити ряд міжгалузевих зрушень у його структурі за регіонами країни, що в більшій мірі є орієнтованими на видобуток паливно-енергетичних ресурсів або ж на їх переробку задля транспортування продуктів їх переробки та загальнонаціонального використання. Це, у свою чергу, дозволяє встановити ті галузі економіки регіонів країни, які за рівнем енергомісткості в більшій мірі тяготять до місць видобутку або ж переробки паливно-енергетичних ресурсів.

Паливно-енергетичний комплекс регіону країни представляє собою складну міжгалузеву територіально розгалужену паливну та енергетичну системи, зорієнтовані на видобуток та переробку, розподіл та

Рис. 1. Взаємодія паливно-енергетичного комплексу з іншими міжгалузевими господарськими комплексами регіону*

* складено автором.

використання палива та енергоносіїв, а також охоплює елементи виробничої інфраструктури, включаючи систему транспортування продуктів переробки палива та виробництва енергоносіїв. На загальнонаціональному рівні ПЕК України представлений сукупністю ряду галузей промисловості (газової, вугільної, нафтової, нафтопереробної промисловості, торф'яної, сланцевої та уранодобувної промисловості), а також газотранспортною системою та системою нафтогазопроводів, електроенергетичною системою і системою теплопостачання.

Сформована структура паливно-енергетичного комплексу регіонів України як стратегічно важливого міжгалузевого господарського комплексу країни визначає напрямки взаємодії з іншими галузями економіки територіально-просторових утворень на регіональному рівні. У цьому проявляється його взаємодія з добувною та переробною промисловістю економіки регіонів країни, їх житлово-комунальним господарством та системою побутового обслуговування населення, а також із транспортним комплексом країни, враховуючи його транзитну складову. Це дозволяє розглядати галузі ПЕК як базові галузі для ряду галузей економіки регіонів країни у процесі їх виробничого функціонування та формування інших міжгалузевих виробничих комплексів на національному та регіональному рівнях економіки країни (рис. 1).

Роль та значення галузей паливно-енергетичного

комплексу у формуванні валового внутрішнього продукту (ВВП) на національному та регіональному рівнях важко переоцінити, що проявляється через встановлення відносно стабільної галузевої структури ВВП країни (тобто за видами економічної діяльності), у якій значна частка приходить на галузі промисловості, у тому числі добувної та переробної промисловості.

Встановлено, що за період 2000—2010 рр. ВВП України у фактичних цінах поступово зростає на $\approx 4,7\%$ щороку, окрім 2009 р., коли відбулось скорочення показника на 14,8% у зв'язку з проявленням негативних наслідків у результаті фінансової кризи, що розгорталася. Вже у 2010 р. індекс фізичного обсягу ВВП у цінах попереднього року становить 104,2%, що відповідає 1094607 млн грн. (рис. 2) [5, с. 30].

Слід відмітити підвищення місця та значення промисловості країни у структурі загальних обсягів її ВВП у фактичних цінах за аналогічний період. Обсяги виробництва продукції добувної промисловості у ВВП України за період 2001-2010 рр. поступово зростають та у 2010 р. становлять 116750 млн грн. Про позитивну тенденцію до зростання цього показника свідчить темп росту, що у 2010 р. у порівнянні з 2001 р. складає 498,7%. Проте частка

обсягів виробництва продукції добувної промисловості у загальних обсягах ВВП країни у фактичних цінах за аналогічний період є нестабільною. У 2001 р. цей показник становив 11,5%, 2005 р. — 9,3%, а 2010 р. — 10,7%. 2006 р. він був найнижчим — 8,5% [5, с. 30].

Виявлено позитивні тенденції щодо зростання обсягів виробництва продукції переробної промисловості, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води у ВВП України у 2001—2010 рр. У 2010 р. темп росту обсягів виробництва переробної продукції у ВВП України у порівнянні з показником 2001 р. становить 456,1%, а виробництва та розподілення електроенергії, газу та води — 374,5% відповідно [5, с. 31].

Частка обсягів виробництва переробної промисловості у загальних обсягах виробництва ВВП країни у 2010 р. скоротилася у порівнянні з 2001 р. та становить 72,0% проти 84,6% відповідно. Частка обсягів виробництва та розподілення електроенергії, газу та води у загальних обсягах виробництва ВВП країни у 2010 р. також скоротилася у порівнянні з 2001 р. та становить 13,7% проти 9,6% відповідно [5, с. 31].

Такий перерозподіл часток у структурі ВВП України 2010 р. у бік скорочення питомої ваги обсягів виробництва добувної, переробної промисловості, електроенергії, газу та води у порівнянні зі структурою 2001-го року свідчить про поступовий перехід країни до нового типу соціально-економічної моделі господарювання, що без-

умовно позначається і на регіональних співвідношеннях.

За даними Державної служби статистики України, темпи приросту валового регіонального продукту (ВРП) за регіонами України у 2009 р. у порівнянні з показниками 2008-го року набули від'ємних значень. Найнижчий від'ємний показник темпу приросту ВРП за регіонами України у 2009 р. характерний для Тернопільської обл. (-7,2%), а найвищий — для Запорізької обл. (-23,7%) [6, с. 4].

Слід відмітити, що найвищі від'ємні показники темпу приросту ВРП України у 2009 р., що перевищують загальний показник по Україні - 15,1%, здебільшого характерні для промислово орієнтованих областей України, зокрема для таких: Полтавська обл. (15,1%), Черкаська обл. (16,1%), Дніпропетровська обл. (16,5%), Харківська обл. (16,7%), Луганська обл. (16,7%), Рівненська обл. (17,3%), Волинська обл. (17,6%), Закарпатська обл. (18,4%), Донецька обл. (19,3%) та Запорізька обл. (23,7%) [6, с. 4].

У 2008 р. темпи росту обсягів ВРП за регіонами України у цінах попереднього року здебільшого перевищують 100,0%, окрім показників Дніпропетровської обл. (97,3%), Донецької обл. (97,1%), Івано-Франківської обл. (97,5%), Луганської обл. (98,9%), Полтавської обл. (94,9%), Рівненської обл. (99,5%) та Хмельницької обл. (99,9%) [6, с. 4].

Такі негативні тенденції щодо темпів приросту обсягів ВРП за регіонами України у 2009 р. у порівнянні з попереднім роком пов'язані у першу чергу зі скороченням обсягів виробництва промислової продукції за аналогічний період. Незважаючи на те, що у структурі ВРП більшості регіонів України частка обсягів виробництва промислової продукції нестійкою з не чітко вираженою тенденцією до скорочення за аналогічний період, проте залишається досить суттєвою.

Темпи приросту обсягів виробництва промислової продукції за регіонами України у 2010 р. у порівнянні з показниками 2009 р. є здебільшого додатними (рис. 3), окрім показників двох регіонів України: Чернігівської обл. (-0,2%) та Сумської обл. (-6,5%). При цьому темпи приросту обсягів виробництва промислової продукції десяти регіонів перевищують аналогічний показник по Україні у 11,0% у 2010 р. у порівнянні з 2009 р., а саме: Закарпатської обл. (42,6%), Рівненської обл. (29,6%), Волинської обл. (26,7%), Черкаської обл. (17,1%), Дніпропетровської

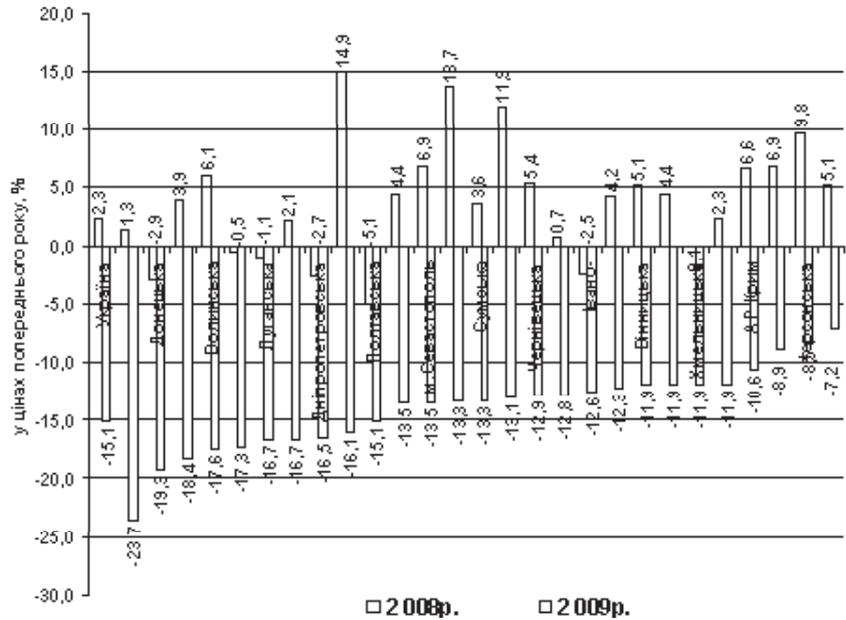

Рис. 2. Темпи приросту (скорочення) валового регіонального продукту за регіонами України у цінах попереднього року, % *

* складено автором за даними [6, с. 4].

обл. (16,1%), Донецької обл. (14,8%), м. Севастополя (14,4%), Кіровоградської обл. (12,8%), Полтавської обл. (12,6%), а також Чернівецької обл. (11,8%) [6, с. 5].

Фінансова криза, що розпочалася у 2008-му році в Україні негативно позначилася на обсягах виробництва ВВП України, ВРП її регіонів та на обсягах виробництва промислової продукції загалом та за регіонами країни, про що свідчать індекси промислової продукції за

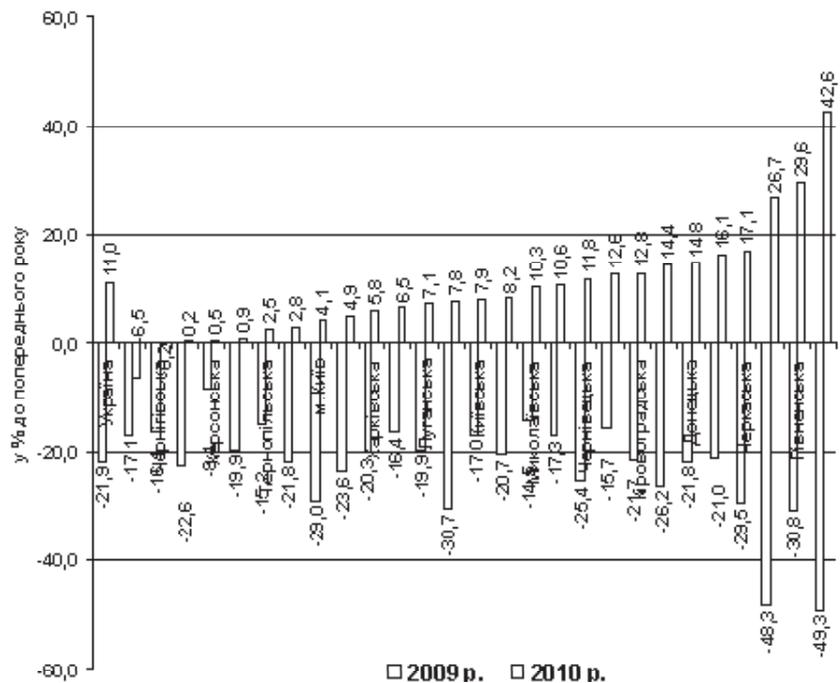

Рис. 3. Темпи приросту (скорочення) обсягів виробництва промислової продукції за регіонами України у % до попереднього року *

* складено автором за даними [6, с. 5].

регіонами країни.

У 2009 р. темпи росту обсягів виробництва промислової продукції у відношенні до попереднього року не досягали позначки у 100,0% та відповідно були нижчим за всіма регіонами України.

У 2009 р. у ряді регіонів темпи росту обсягів виробництва промислової продукції були нижчими за аналогічний показник в Україні у 78,1%, що негативно позначалось на загально-регіональній ситуації в країні, а саме у таких регіонах: Волинська обл. (51,7%), Закарпатська обл. (50,7%), Запорізька обл. (69,3%), Івано-Франківська обл. (77,4%), Рівненська обл. (69,2%), Черкаська обл. (70,5%), м. Київ (71,0%) [6, с. 5]. Слід зазначити, що більшість з цих регіонів, окрім Запорізької обл. та м. Києва, за рівнем економічного розвитку значно поступаються іншим областям України, про що свідчать обсяги їх ВРП та ВРП на душу населення.

Так, серед регіонів зі значними обсягами ВРП у 2010 р. слід виділити такі: Дніпропетровська обл. (116136 млн грн.), Донецька обл. (128986 млн грн.) та м. Київ (196639 млн грн.). До групи регіонів України із середніми обсягам ВРП слід віднести такі: Запорізька обл. (42736 млн грн.), Київська обл. (44953 млн грн.), Луганська обл. (45541 млн грн.), Львівська обл. (41655 млн грн.), Одеська обл. (53878 млн грн.), Полтавська обл. (44291 млн грн.), Харківська обл. (65293 млн грн.).

До третьої групи регіонів України відносять ті області, в яких обсяги ВРП у 2010 р. знаходяться у діапазоні від 12726 млн грн. (Тернопільська обл.) до 32426 млн грн. (АР Крим). Найнижчі обсяги ВРП у 2010 р. характерні для таких регіонів: Чернівецька обл. (9892 млн грн.) та м. Севастополь (7785 млн грн.) [7].

Встановлення достатньо високої питомої ваги обсягів виробництва промислової продукції у загальних обсягах ВВП країни дозволяє стверджувати про те, що на формування валового регіонального продукту за регіонами України суттєвий вплив здійснюють обсяги реалізованої промислової продукції, у тому числі продукції добувної та переробної промисловості у відпускних цінах підприємств.

Традиційно Дніпропетровська обл. та Донецька обл. є регіонами з найвищими показниками питомої ваги в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, що у 2011 р. складає 18,8% та 22,0% відповідно. Досить високими є показники щодо питомої ваги в загальному обсязі реалізованої промислової продукції у 2011 р. Запорізької обл. (7,0%), Луганської обл. (8,4%), Полтавської обл. (5,4%), Харківської обл. (5,1%) [7].

Найнижчими ці показники є у таких регіонах України: Волинська обл. (0,9%), Закарпатська обл. (0,7%), Кіровоградська обл. (0,9%), Тернопільська обл. (0,6%), Херсонська обл. (0,8%), Чернівецька обл. (0,3%) та м. Севастополь (0,3%) [7].

Певні зрушення відбулися і у видовій структурі обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) України за 2001—2011 рр., що дозволяє виявити зміни у питомій вазі тих галузей добувної та переробної промисловості, що відносяться до ПЕК країни.

Питома вага добувної промисловості у загальних обсягах реалізованої промислової продукції поступово зростає: з 9,7% у 2001 р. до 11,0% у 2011 р. [7].

Питома вага обсягів реалізації продукції добування паливно-енергетичних корисних копалин за 2001—2011 рр. скорочується, проте не стрімко: у 2001 р. показник становив 6,5% (тобто 13674,6 млн грн.), а у 2010 р. — 5,6% (тобто 74335,0 млн грн.) [7].

Щодо встановлення питомої ваги обсягів реалізації промислової продукції за іншими галузями ПЕК країни, то аналіз їхньої динаміки за період 2001—2011 рр. дозволив виявити ситуацію стабільного характеру без суттєвих змін значень за цими показниками.

Так, по-перше, питома вага обсягів реалізації коксу та продуктів нафтоперероблення у загальних обсягах реалізації промислової продукції у 2001 р. становила 4,9%, а у 2010 р. — 5,7%. По-друге, частка обсягів реалізації продукції хімічної та нафтохімічної промисловості у загальних обсягах реалізації промислової продукції у 2001 р. становила 6,0%, а у 2010 р. — 6,7%. По-третє, частка обсягів реалізації продукції з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води у загальних обсягах реалізації промислової продукції у 2001 р. становила 24,8%, а у 2010 р. — 22,7% [7].

Тісний взаємозв'язок основних галузей ПЕК регіонів України проявляється у використанні основних видів паливно-енергетичних ресурсів у виробничому процесі ряду галузей міжгалузевих господарських комплексів, зокрема тих, що характеризуються високим рівнем енергоємності продукції, що випускається. До таких галузей економіки регіонів країни, у першу чергу, відносять виробництва кольорової металургії та хімічної промисловості (табл. 1).

Паливні ресурси, зокрема нафта, виступають у якості сировини для нафтохімічної, вуглехімічної промисловості, виробництв чорної металургії та електроенергетики. Транспортний комплекс безпосередньо пов'язаний із ефективним функціонуванням паливно-енергетичного комплексу через газотранспортну систему та систему нафтогазопроводів України, що мають місце в різних регіонах країни та діють у прямому та реверсному напрямку подачі основних паливних продуктів переробки.

Основні напрямки використання паливно-енергетичних ресурсів встановлюються за видами економічної діяльності та за регіонами країни, серед яких: перетворення в інші види палива та енергію, на неенергетичні цілі (як сировина та матеріал), кінцеве споживання. Виділяють і втрати при транспортуванні, розподілі та зберіганні паливно-енергетичних ресурсів.

У структурі розподілу електроенергії в Україні у 2006—2010 рр. частка втрат в межах загального користування складає 11,4% у 2010 р. проти 12,2% у 2006 р. Найбільш значною є питома вага обсягів споживання електроенергії підприємствами промисловості, яка сягає рівня у 48,8% зі стабільною тенденцією до її скорочення протягом 2006—2010 рр., що пов'язано зі спадом обсягів та темпів промислового виробництва в країні за вказаний період.

На другому місці в структурі розподілу електроенергії — частка обсягів споживання електроенергії, спрямованої на освітлення квартир та інші комунально-побутові потреби населення, яка складає 19,3% у 2010 р. та 14,2% у 2006 р. Обсяги використання електроенергії населення

Таблиця 1. Динаміка структури електробалансу України за ресурсами та розподілом їх використання, 2006—2010 рр. *

Найменування показника	2006		2007		2008		2009		2010		2006 до 2010 рр. %
	млн кВт*год	%									
РЕСУРСИ											
Виробництво електроенергії	10245,9	96,9	11212,9	96,2	10246,9	95,9	11244,2	95,2	11820,9	96,9	15,7
Постачання електроенергії з інших країн	286,9	2,7	198,9	1,7	219,9	2,1	275,2	2,3	198,9	1,6	-14,8
Транзит	1194,9	11,4	1194,9	10,1	1194,9	11,0	1194,9	10,1	1194,9	9,5	-17,4
ВИТРАТИ											
Державні установи (включаючи військові) та інші державні установи	2294,9	22,4	2194,9	18,7	2094,9	19,5	2094,9	18,0	1820,9	14,6	-20,0
Господарства побутові (включаючи підприємства побутової сфери)	10245,9	96,9	11212,9	96,2	10246,9	95,9	11244,2	95,2	11820,9	96,9	15,7
Господарства сільськогосподарські (включаючи підприємства сільськогосподарської сфери)	194,9	1,9	194,9	1,7	194,9	1,8	194,9	1,7	194,9	1,6	-1,7
Господарства промислові (включаючи підприємства промислової сфери)	204,9	1,9	204,9	1,7	204,9	1,9	204,9	1,8	204,9	1,7	-0,9
Господарства торговельно-сервісні (включаючи підприємства торгівлі, громадського харчування, туризму, транспорту, зв'язку, інформаційних технологій)	1174,9	11,3	1174,9	10,1	1174,9	10,9	1174,9	10,0	1174,9	9,5	-17,7
Господарства культурно-освітні (включаючи підприємства освіти, охорони здоров'я та соціальної допомоги)	274,9	2,6	274,9	2,4	274,9	2,6	274,9	2,3	274,9	2,2	-1,7
Господарства транспортні (включаючи підприємства транспорту та зв'язку)	274,9	2,6	274,9	2,4	274,9	2,6	274,9	2,3	274,9	2,2	-1,7
Господарства науково-технічні (включаючи підприємства науки та інформаційних технологій)	274,9	2,6	274,9	2,4	274,9	2,6	274,9	2,3	274,9	2,2	-1,7
Господарства інші (включаючи підприємства інших галузей економіки)	274,9	2,6	274,9	2,4	274,9	2,6	274,9	2,3	274,9	2,2	-1,7
Транзит	1194,9	11,4	1194,9	10,1	1194,9	11,0	1194,9	10,1	1194,9	9,5	-17,4

* складено автором на основі [1, с. 8; 2, с. 8].

за вказаний період поступово зростають, зокрема на 33% у 2010 р. у порівнянні з показниками за 2006 р.

Найменш значними у структурі розподілу електроенергії є обсяги її споживання підприємствами будівництва та підприємствами сільського господарства, мисливства, лісового господарства, рибальства та рибиництва, які складають у 2010 р. 0,6% та 1,7%, а у 2006 р. 0,7% та 1,7% відповідно.

Обсяги споживання електроенергії підприємствами торгівлі, закладами освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, а також підприємствами транспорту та зв'язку поступово зростають. Їх частка в загальній структурі розподілу електроенергії у 2010 р. складає 9,6% та 5,4% відповідно, а у 2006 р. — 7,6% та 5,1%.

Аналогічні тенденції щодо структури споживання електроенергії підприємствами та організаціями за видами економічної діяльності зберігаються у 2011 р. Так, на підприємства сільського господарства, мисливства і лісового господарства приходить 3071,3 млн кВт*год. фактичних витрат електроенергії, з яких 1553,9 млн кВт*год. приходить на підприємства рослинництва, а 530,8 млн кВт*год. на підприємства з облаштування ландшафту [4, с. 70].

Найбільш значними є фактичні витрати електроенергії підприємств та організації промисловості, що у 2011 р. становлять 77512,7 млн кВт*год., з яких 18268,7 млн кВт*год. приходить на підприємства добувної промисловості, а 50504,5 млн кВт*год. — на підприємства переробної промисловості. Найбільш енергоємними галузями добувної промисловості є галузі

з добування металевих руд, залізних руд, вугілля, лігніту і торфу, а також з добування, збагачення та агломерації кам'яного вугілля [4, с. 70].

У 2011 р. фактичні витрати підприємств переробної промисловості у 2,8 рази перевищують аналогічний показник підприємств добувної промисловості та становлять 50504,5 млн кВт*год., з яких найбільш енергоємними є підприємства з целюлозно-паперового виробництва, видавничої справи, виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів, добрив та азотних сполук, цементу, вапна та інших гіпсових сумішей, чавуну, сталі та феросплавів, кольорових металів, машин та устаткування, у т.ч. електричного, електронного та оптичного устаткування, транспортних засобів та устаткування [4, с. 71—74].

На третьому місці у структурі фактичних витрат на електроенергію за 2011 рік знаходяться підприємства транспорту та зв'язку, фактичні витрати електроенергії яких становлять 10216,5 млн кВт*год., з яких 2183,1 млн кВт*год. приходить на діяльність залізничного транспорту, а 1235,3 млн кВт*год. — на діяльність трубопровідного транспорту [4, с. 75]. На інші види економічної діяльності та їх окремі виробництва приходить менше 3600,0 млн кВт*год. фактичних витрат електроенергії.

На регіональному рівні найбільш енергоємними є підприємства та організації, як правило, індустриально розвинених регіонів країни, фактичні витрати електроенергії яких є досить високими, а саме: Дніпропетровської

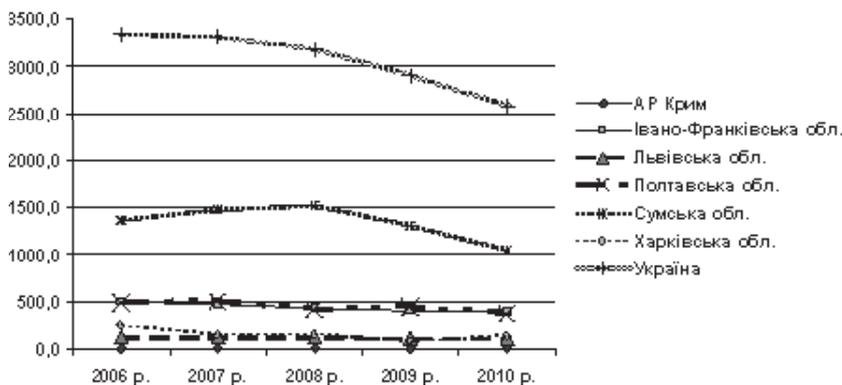

Рис. 4. Динаміка видобутку нафти сирової за регіонами України, 2006—2010 рр., тис. т *

* складено автором за даними [3, с. 185].

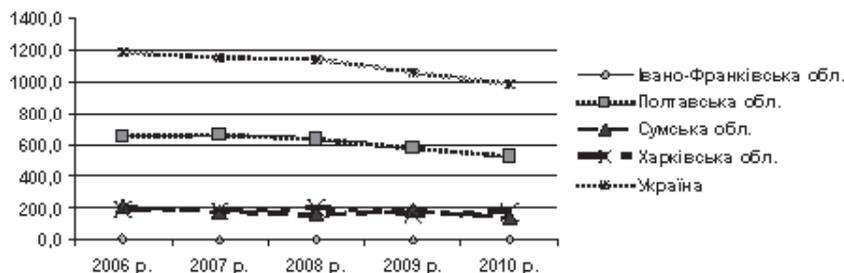

Рис. 5. Динаміка видобутку газового конденсату за регіонами України, 2006—2010 рр., тис. т *

* складено автором за даними [3, с. 185].

обл., Донецької обл., Луганської обл., Запорізької обл., Харківської обл., Полтавської обл. та м. Києва. На підприємства АР Крим приходить 2268,0 млн кВт*год., що відповідає середньому рівню фактичних витрат за регіонами України у 2011 р. [4, с. 77].

Виявлення виробництв з високим рівнем енергоємності є можливим через дослідження структури фактичних витрат теплоенергії та різних видів палива. У регіональній структурі фактичних витрат теплоенергії найбільш енергоємними є підприємства та організації таких регіонів України, як: Донецька обл., Дніпропетровська обл., Луганська обл., м. Київ, Запорізька обл. та Полтавська обл. АР Крим за обсягами фактичних витрат теплоенергії знаходиться на 12-му місці у рейтингу регіонів України за цим показником у 2011 р. [4, с. 69].

Рейтинг регіонів України за обсягами фактичних витрат палива, у більшій мірі, відповідає тій регіональній структурі фактичних витрат, що склалася за показниками використання електроенергії та теплоенергії у 2011 р. Так, позиції регіонів-лідерів займають знову ж таки Донецька обл., Дніпропетровська обл., Луганська обл., Запорізька обл., Харківська обл. та м. Київ. АР Крим знаходиться на 13-й позиції за цим показником у 2011 р. (1,5 млн т у.п.) [4, с. 61].

На відміну від сформованої структури фактичного використання електроенергії, теплоенергії та палива за регіонами України, регіональна структура обсягів видобутку різних видів палива та виробництва електроенергії є дещо іншою. Не всі регіони України за територіальними поєднаннями природних ресурсів характеризуються багатим паливно-енергетичним потенціалом. Відповідно регіональна структура видобутку різних видів палива в

Україні склалась під впливом історичного фактору та видозмінюється з урахуванням природно-ресурсної компоненти її території.

У 2006—2010 рр. склалась відносно стабільна структура щодо видобутку сирової нафти та газового конденсату за регіонами України (рис. 4). Протягом 2006—2010 рр. лідируючі позиції за обсягами видобутку сирової нафти займають Сумська обл., Івано-Франківська обл. та Полтавська обл. зі встановленням чітко вираженої тенденції до скорочення цих показників.

У 2010 р. питома вага обсягів видобутку нафти сирової у Полтавській обл. складає 40,7% проти 41,1% у 2006 р. Слід зазначити, що статистичні дані чотирьох областей України (Дніпропетровська обл., Луганська обл., Чернівецька обл., Чернігівська обл.) не є відкритими для загального доступу, при цьому їх сумарна питома вага в загальних обсягах видобутку нафти сирової у 2010 р. становить 19,8%.

За обсягами видобутку газового конденсату (рис. 5) за аналогічний період лідируючі позиції приходяться на Полтавську обл., Харківську обл. та Сумську обл. з певною тенденцією до скорочення цих показників.

У 2010 р. питома вага обсягів видобутку газового конденсату у Полтавській обл. складає 53,5% проти 55,1% у 2006 р. Слід зазначити, що статистичні дані п'яти регіонів України (АР Крим, Дніпропетровська обл., Луганська обл., Львівська обл., Чернігівська обл.) не є відкритими для загального доступу, при цьому їх сумарна питома вага в загальних обсягах видобутку газового конденсату у 2010 р. становить 14,5%.

На відміну від виявлених тенденцій до скорочення видобутку сирової нафти і газового конденсату за період 2006—2010 рр., випуск готового вугілля зростає, а вугілля готового для коксування — скорочується (табл. 2).

Провідними регіонами щодо видобутку готового вугілля за період, що аналізується, є Донецька обл., Луганська обл. та Дніпропетровська обл., а вугілля готового для коксування — в основному Донецька обл. У 2010 р. питома вага обсягів випуску вугілля готового у Донецькій обл. складає 45% проти 44,7% у 2006 р., у Луганській обл. — 31,7% проти 31,8% у 2006 р.

Статистичні дані обсягів випуску вугілля готового за третім регіоном-лідером за останні два роки не є відкритими для широкого доступу, проте аналіз динаміки показників за попередній період дозволяє стверджувати про нарощування добувного потенціалу Дніпропетровської обл. Сумарна питома вага Дніпропетровська обл., Закарпатської обл. та Кіровоградської обл. в загальних обсягах випуску вугілля готового у 2010 р. становить 19,8% проти 21,5% у 2006 р.

Таким чином, аналіз основних показників розвитку галузей ПЕК дозволив встановити їх ключове місце серед

інших видів економічної діяльності в країні та її регіонах, зокрема для енергоємних виробництв, що свідчить про необхідність запровадження ряду енергозберігаючих технологій виробництва та енергоаудиту. При цьому встановлення видової структури з певним рівнем сталості за фактичними витратами електроенергії, теплоенергії та палива впливає на територіальну організацію продуктивних сил та на розвиток тих чи інших галузей економіки регіонів країни у кризовий та посткризовий періоди функціонування.

ВИСНОВКИ

1. Роль та значення галузей ПЕК у формуванні валового внутрішнього продукту на національному та регіональному рівні є значними, незважаючи на незначне скорочення показників за вказаний період аналізу. Серед регіонів зі значними обсягами ВРП у 2010 р. слід виділити такі: Дніпропетровська обл., Донецька обл. та м. Київ. Найвищі від'ємні показники темпів проросту ВРП характерні для регіонів, орієнтованих на видобуток паливно-енергетичних ресурсів, їх переробку чи виробництво електроенергії: Полтавська обл., Черкаська обл., Дніпропетровська обл., Харківська обл., Луганська обл., Рівненська обл., Волинська обл., Закарпатська обл., Донецька обл. та Запорізька обл.

За 2001—2010 рр. темпи росту виробництва продукції добувної промисловості складає 498,7%, переробної промисловості — 456,1%, а виробництва та розподілення електроенергії, газу та води — 374,5% відповідно. При цьому їх частки у загальних обсягах виробництва ВВП країни поступово скорочуються та у 2010 р. складають 10,7%, 72% та 13,7%.

2. Встановлено, що найбільш значна частка у структурі споживання електроенергії країни приходить на підприємства промисловості — 48,8% з тенденцією до її скорочення, частки підприємств торгівлі, закладів охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, підприємств транспорту та зв'язку поступово зростають.

Виявлення у якості галузей спеціалізації таких галузей економіки регіонів країни, що характеризуються високим рівнем енергомісткості, дозволяє розглядати окремі галузі паливно-енергетичного комплексу регіону як базові для вказаних галузей економіки регіону. Це, у свою чергу, у подальшому дозволить перейти до нових форм організації виробництва та співробітництва у пасивно-енергетичному комплексі регіонів країни на основі кластерної моделі розвитку та взаємодії.

3. Виявлення достатньо стабільних тенденцій здебільшого до скорочення показників розвитку ПЕК свідчить, по-перше, про поступовий перехід України та її регіонів до нової моделі соціально-економічного розвитку та, по-друге, про відсутність суттєвих змін у

Таблиця 2. Динаміка випуску вугілля готового та вугілля готового для коксування за регіонами України, 2006—2010 рр., тис. т *

Регіони (області)	2006			2007			2008			2009			2010		
	Випуск вугілля готового	вугілля для коксування	вугілля для коксування	Випуск вугілля готового	вугілля для коксування	вугілля для коксування	Випуск вугілля готового	вугілля для коксування	вугілля для коксування	Випуск вугілля готового	вугілля для коксування	вугілля для коксування	Випуск вугілля готового	вугілля для коксування	вугілля для коксування
Волинська обл.	363	-	-	443	-	-	556	-	-	433	-	-	525	-	-
Дніпропетровська обл.	11875	2568	-	11567	2571	-	13513	3036	-	...	...	...	...	...	...
Донецька обл.	27569	16577	-	26197	14908	-	25319	12275	-	24826	12428	-	24733	12352	-
Закарпатська обл.	...	-	-	...	-	-	...	-	-	...	-	-	...	-	-
Кіровоградська обл.	...	-	-	...	-	-	...	-	-	...	-	-	...	-	-
Луганська обл.	19393	3906	-	17971	4060	-	18120	4465	-	16301	...	-	17411	...	-
Львівська обл.	2012	-	-	2575	-	-	1957	-	-	1635	-	-	1415	-	-
Україна	61671	23051	-	58935	21534	-	59501	19776	-	55007	19244	-	54957	17688	-

* складено автором на основі [1, с. 9; 2, с. 9].
 Примітки: 1. "..." — інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику".
 2. "-" — немає даних за цим показником.

структурі ПЕК регіонів України та відповідно масштабних економічних зрушень, досягнення яких є можливим через впровадження нових підходів до організації галузевих продуктивних сил регіонів, зокрема на кластерній основі.

Література:

1. Паливно-енергетичні ресурси України: статистичний збірник / Державний комітет статистики України; за ред. В.О. Піщейка; відп. за вип. А.О. Фризоренко. — К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2009. — 444 с.
2. Паливно-енергетичні ресурси України: статистичний збірник / Державна служба статистики України; за ред. В.О. Піщейка; відп. за вип. А.О. Фризоренко. — К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2011. — 316 с.
3. Регіони України. 2011: статистичний збірник у 2-х част. / Державна служба статистики України; за ред. О.Г. Осауленка; відп. за вип. Н.С. Власенко. — К., 2011. — Ч.2. — 2011. — 784 с.
4. Результати використання котельно-пічного палива, теплоенергії та електроенергії за 2011 рік: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. — К., 2012. — 77 с.
5. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України; за ред. О.Г. Осауленка; відп. за вип. Н.П. Павленко. — К.: ТОВ "Август Трейд", 2011. — 560 с.
6. Соціально-економічний розвиток регіонів України за 2010 рік [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. — К., 2011. — 25 с. — Режим доступу: ukrstat.gov.ua
7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua — Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2012 р.